“BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL TRANSFORMATSIYANING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI”

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami

I-qism

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“REAL IQTISODIYOT” KAFEDRASI

“BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL TRANSFORMATSIYANING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI”

xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

MATERIALLARI TO‘PLAMI

2026-yil 25-may

I bo‘lim

SAMARQAND-2026

UO‘K: 332.1:502.131.1(06)
KBK: 65.04+20.18
A 80
Artikov, Z.S.
“Barqaror rivojlanish va yashil transformatsiyaning zamonaviy mexanizmlari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami (I-II qism) [Matn] / Z.S. Artikov ; muharrir O.M. Pardayev va boshq.- Toshkent: TURON NASHR (Mirzo Abdullo nur savdo), 2026.-406 b.

TO‘PLOVCHI VA NASHRGA TAYYORLOVCHI:
Z.S.Artikov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, professor.

NASHR UCHUN MAS’ULLAR:
O.M.Pardayev – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
G.M.Shadiyeva – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
T.S.Sharipov – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;
Sh.A.Sultonov – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;
R.J.Qurbonova – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
Z.I.Abdullayeva – iqtisod fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
D.S.Musinov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
B.O.Do‘stmatov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
Z.I.Sattarova – dotsent v.b;
Z.K.Raximov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
M.E.Erdonov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b.;

SAHIFALOVCHILAR:
M.E.Erdonov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi PhD, dotsent v.b.
S.B.Iskandarov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti;
Sh.N.Mirzayeva – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti;
A.I.Asrorov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti;
V.A.Fozilov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti;
Sh.SH.Mirzaxadjayeva – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti.

Ilmiy-amaliy anjuman materiallarida barqaror rivojlanish va yashil transformatsiyaning zamonaviy mexanizmlarini shakllantirishga doir nazariy-metodologik yondashuvlar, iqtisodiyot tarmoqlarida ekologik barqarorlikni ta’minlash jarayonida yashil texnologiyalarni joriy etish bilan bog‘liq muammo va yechimlar, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, kam uglerodli rivojlanish tamoyillarini qo‘llash masalalari yoritilgan. Unda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonlarini jadallashtirish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash, innovatsion va investitsion mexanizmlarni takomillashtirish, davlat va hududiy rivojlanish strategiyalarida yashil transformatsiya ustuvorliklarini belgilash bo‘yicha nazariy qarashlar hamda amaliy tavsiyalar o‘z ifodasini topgan.

Ushbu to‘plamda professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, mustaqil tadqiqotchilar, magistrlar va iqtidorli talabalarning xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishning zamonaviy texnologiyalariga bag‘ishlangan maqola va tezislari o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan iqtisodiyot yo‘nalishida tahsil olayotgan bakalavrlar, magistrlar, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar, davlat idoralari xizmatchilari va shu soha mutaxassislari o‘z faoliyatlarida foydalanishi mumkin.

Tezislar mualliflar tahririda bosilmoqda. Ularda keltirilgan raqamlar, faktlar, xulosa va tavsiyalarga mualliflar mas’ul. Ularning ayrim fikrlari tashkiliy guruh qarashlariga to‘g‘ri kelmasligi mumkin.

В материалах научно-практической конференции освещены теоретико-методологические подходы к формированию современных механизмов устойчивого развития и зелёной трансформации, проблемы и пути их решения, связанные с внедрением зелёных технологий в процессе обеспечения экологической устойчивости отраслей экономики, а также вопросы рационального использования ресурсов, повышения энергоэффективности и применения принципов низкоуглеродного развития в социально-экономическом развитии регионов. В них также нашли отражение теоретические взгляды и практические рекомендации по ускорению процессов перехода к зелёной экономике, обеспечению экологической безопасности, совершенствованию инновационных и инвестиционных механизмов, а также определению приоритетов зелёной трансформации в государственных и региональных стратегиях развития.

В сборнике собраны статьи и тезисы профессоров, преподавателей, докторантов, независимых исследователей, магистров и талантливых студентов о современных технологиях реализации структурных изменений в сфере услуг.

Материалы сборника могут использовать бакалавры, магистры, докторанты, независимые исследователи, сотрудники государственных органов и специалисты данной области, обучающиеся в области экономики.

Тезисы редактируются авторами. Авторы несут ответственность за представленные в них цифры, факты, выводы и рекомендации. Некоторые их мнения могут не соответствовать взглядам организационной группы.

The materials of the scientific-practical conference highlight theoretical and methodological approaches to the formation of modern mechanisms for sustainable development and green transformation, as well as problems and solutions related to the introduction of green technologies in ensuring the ecological sustainability of economic sectors. They also address issues of rational resource use, improving energy efficiency, and applying low-carbon development principles in the socio-economic development of regions. The materials further present theoretical views and practical recommendations on accelerating the transition to a green economy, ensuring environmental security, improving innovation and investment mechanisms, and defining green transformation priorities within national and regional development strategies.

This collection contains articles and theses by professors, doctoral students, independent researchers, masters and talented students on modern technologies for implementing structural changes in the services sector.

The materials in the collection can be used by bachelors, masters, doctoral students, independent researchers, government officials and specialists in this field studying in the field of economics.

Abstracts are edited by the authors. The authors are responsible for the figures, facts, conclusions and recommendations presented therein. Some of their views may not reflect those of the organizational group.

UO‘K: 332.1:502.131.1(06)
KBK: 65.04+20.18

ISBN 978-9910-5219-5-9

© Artikov, Z.S., 2026-y.
© Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 2026-y.
© “TURON NASHR” nashriyoti, 2026-y.

TEMIR YO‘L TRANSPORTIDA YO‘LOVCHI CHIPTALARINI QAYTARISH OPERATSIYALARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI HISOBGA OLISH XUSUSIYATLARI

MUKHAMEDOVA SITORA ILHOMOVNA
O‘zbekiston Respublikasi, Samarqand iqtisodiyot
va servis institutining (PhD) doktoranti
Muallifning elektron manzili: Sitamukhamedova1210@gmail.com

Annotatsıya. Mazkur tezisda temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, ularni amalga oshirish tartibi hamda buxgalteriya hisobida aks ettirish xususiyatlari tadqiq etilgan. Yo‘lovchilar tomonidan avval xarid qilingan chiptalarni qaytarish jarayonining transport korxonalari moliyaviy natijalariga, pul oqimlariga, daromadlar shakllanishiga va foydalanilmagan tashish xizmatlari hisobiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, chiptalarni qaytarishda ushlab qolinadigan yig‘imlar, qaytariladigan mablag‘lar, elektron va an’anaviy chipta savdosi bo‘yicha hisob-kitoblarni tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Temir yo‘l transportida chiptalarni qaytarish operatsiyalarini hisobga olishda axborot tizimlari, avtomatlashtirilgan hisob-kitob mexanizmlari va ichki nazoratning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot yakunida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarining hisobini takomillashtirish, moliyaviy axborotlarning shaffofligini ta’minlash va transport korxonalari iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: temir yo‘l transporti, yo‘lovchi tashish, yo‘lovchi chiptalari, chiptalarni qaytarish, buxgalteriya hisobi, moliyaviy natijalar, pul oqimlari, qaytarish yig‘imi, elektron chipta, daromadlar hisobi, ichki nazorat, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация. В данной тезисной работе исследуются экономическая сущность операций по возврату пассажирских билетов на железнодорожном транспорте и особенности их отражения в бухгалтерском учёте. Рассматривается влияние возврата ранее приобретённых билетов на финансовые результаты транспортных предприятий, движение денежных средств, формирование доходов и учёт неиспользованных услуг по перевозке пассажиров. Особое внимание уделяется порядку возврата денежных средств, удержанию установленных сборов, организации расчётов при использовании электронных и традиционных билетов. Анализируется роль информационных систем, автоматизированных механизмов расчётов и внутреннего контроля в обеспечении достоверности учётных данных. По результатам исследования разработаны предложения и рекомендации, направленные на совершенствование учёта операций по возврату пассажирских билетов, повышение прозрачности финансовой информации и экономической эффективности

железнодорожных предприятий.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, пассажирские перевозки, пассажирские билеты, возврат билетов, бухгалтерский учёт, финансовые результаты, денежные потоки, сбор за возврат, электронный билет, учёт доходов, внутренний контроль, экономическая эффективность.

Abstract. This thesis examines the economic nature of passenger ticket refund operations in railway transport and the specific features of their accounting treatment. It explores the impact of refunds for previously purchased tickets on the financial performance of railway enterprises, cash flows, revenue formation, and the accounting of unused passenger transportation services. Particular attention is paid to refund procedures, applicable service charges, reimbursement of ticket costs, and the organization of settlements involving electronic and traditional tickets. The study also highlights the importance of information systems, automated settlement mechanisms, and internal control in ensuring the accuracy and reliability of accounting information. Based on the research findings, proposals and recommendations are developed to improve the accounting of passenger ticket refund operations, enhance financial transparency, and increase the economic efficiency of railway enterprises.

Keywords: railway transport, passenger transportation, passenger tickets, ticket refunds, accounting, financial performance, cash flows, refund charges, electronic tickets, revenue accounting, internal control, economic efficiency.

Kirish. Transport tizimi mamlakat iqtisodiyotining muhim infratuzilmaviy tarkibiy qismi bo‘lib, uning samarali faoliyat yuritishi aholi harakatchanligini ta’minlash, hududlararo iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va xizmatlar bozorining barqaror ishlashida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, temir yo‘l transporti yo‘lovchilarni uzoq masofalarga xavfsiz, qulay va nisbatan iqtisodiy jihatdan maqbul narxlarda tashish imkoniyatiga ega bo‘lgan transport turlaridan biri hisoblanadi. Temir yo‘l transporti korxonalarida yo‘lovchi tashish xizmatlarini tashkil etish bilan bir qatorda, chiptalarni sotish, qaytarish, pul mablag‘larini qayta hisob-kitob qilish va tegishli moliyaviy operatsiyalarni hisobga olish jarayonlarini samarali boshqarish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida yo‘lovchilarning safar rejalarida turli sabablarga ko‘ra o‘zgarishlar yuz berishi natijasida avval xarid qilingan temir yo‘l chiptalarini qaytarish zarurati paydo bo‘ladi. Bunday operatsiyalar yo‘lovchilarga ko‘rsatiladigan xizmatlar sifatini ta’minlash bilan birga, temir yo‘l korxonalarining moliyaviy-xo‘jalik faoliyatiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Chunki chipta qaytarilishi natijasida avval amalga oshirilgan to‘lovning muayyan qismi yoki to‘liq summasi yo‘lovchiga qaytariladi, ayrim holatlarda esa belgilangan tartibda xizmat yig‘imlari ushlab qolinadi. Bu esa daromadlar, pul oqimlari, hisob-kitoblar va moliyaviy natijalarni to‘g‘ri aks ettirishni talab etadi.

Yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, avvalo, xaridor va transport korxonasi o‘rtasida yuzaga kelgan xizmat ko‘rsatish munosabatlarining o‘zgarishi bilan izohlanadi. Bunda chiptaning qaytarilishi natijasida yo‘lovchiga tegishli pul mablag‘larini qayta hisoblash, foydalanilmagan tashish xizmatlari qiymatini aniqlash, qaytarish bilan bog‘liq xarajat va yig‘imlarni belgilash hamda ushbu operatsiyalarni tegishli hisob registrlarida aks ettirish zarurati yuzaga keladi. Shu jihatdan chiptalarni qaytarish operatsiyalari oddiy pul mablag‘larini qaytarish jarayoni bo‘libgina qolmay, balki transport korxonalarining daromadlari va moliyaviy majburiyatlarini boshqarish bilan bog‘liq iqtisodiy jarayon hisoblanadi.

Bugungi kunda temir yo‘l transportida elektron chiptalar savdosi, onlayn bronlash, mobil ilovalar va avtomatlashtirilgan to‘lov tizimlarining kengayishi chiptalarni qaytarish operatsiyalarini tashkil etish mexanizmlarini ham takomillashtirishni talab qilmoqda. Xususan, elektron chiptalarni qaytarishda to‘lov manbasini aniqlash, mablag‘larni tegishli hisob raqamlariga qaytarish, tranzaksiyalarni solishtirish, qaytarilgan chiptalar bo‘yicha ma’lumotlarni yagona axborot tizimida shakllantirish va buxgalteriya hisobi bilan integratsiyalash muhim masalalardan hisoblanadi.

Shuningdek, chiptalarni qaytarish operatsiyalarining o‘z vaqtida va to‘g‘ri hisobga olinishi temir yo‘l korxonalarida moliyaviy intizomni mustahkamlash, hisob-kitoblarning shaffofligini ta’minlash, debitorlik va kreditorlik qarzlarini nazorat qilish hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirish imkonini beradi. Bunda qaytarilgan chiptalar soni va qiymati, qaytarish sabablari, ushlab qolingan yig‘imlar hamda qaytarilgan pul mablag‘lari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni muntazam tahlil qilish korxonaning yo‘lovchi tashish xizmatlarini rejalashtirish va boshqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarining iqtisodiy mohiyatini ochib berish, ularni buxgalteriya hisobida aks ettirish xususiyatlarini o‘rganish hamda hisob-kitoblar mexanizmini takomillashtirish orqali transport korxonalarining moliyaviy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism. Zamonaviy sharoitda temir yo‘l transporti O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo‘lib, aholiga tashish xizmatlari ko‘rsatish orqali korxonalar moliyaviy natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025 yilda mamlakatimizda temir yo‘l transporti orqali 10,9 million nafar yo‘lovchi tashilgan bo‘lsa, 2026 yilning birinchi choragidayoq bu ko‘rsatkich 3,1 million nafarni tashkil etib, o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 7,3 foizga oshgan. Yo‘lovchi oqimining bunday barqaror o‘sishi chiptalarni qaytarish operatsiyalari hajmining ham mutanosib ravishda ko‘payishini taqozo etadi, bu esa ularni hisobga olish jarayonini takomillashtirish zaruratini yanada dolzarblashtiradi.

Chiptani qaytarish operatsiyasining iqtisodiy mohiyati shundan iboratki, yo‘lovchi

tomonidan oldindan to‘langan transport xizmati haqi to‘liq yoki qisman qaytariladi, natijada korxona avvalroq tan olingan daromadning bir qismini qaytarib berish majburiyatini bajaradi. Tarmoq korxonalari amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, sotilgan chiptalarning o‘rtacha 2-3 foizi turli sabablarga ko‘ra (reysning bekor qilinishi, poyezd kechikishi, yo‘lovchining o‘z xohishi va hokazo) qaytariladi, bu esa yillik hisobda sezilarli hajmdagi moliyaviy oqimni tashkil etadi va korxonaning operativ likvidlik ko‘rsatkichlariga, shuningdek soliq bazasining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Qaytarish tartibi O‘zbekiston Respublikasida yo‘lovchi, bagaj va yuk-bagajni temir yo‘l transportida tashish qoidalari hamda “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ tomonidan tasdiqlangan ichki me’yoriy hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Ushbu hujjatlarga ko‘ra chiptani qaytarish muddati (safar boshlanishidan oldin yoki keyin), sababi hamda yo‘lovchi toifasiga qarab qaytariladigan summa va ushlanadigan komissiya foizi (odatda 5-15 foiz oralig‘ida, muddat va shartlarga bog‘liq holda) farqlanadi. Bu holat hisobga olishda har bir qaytarish holatini alohida tasniflash zaruratini keltirib chiqaradi.

Buxgalteriya hisobida chiptalarni qaytarish operatsiyalari odatda quyidagi tartibda aks ettiriladi: chipta sotilganda uning qiymati 4010-“Xaridorlar va buyurtmachilar bilan hisob-kitoblar” hisobvarag‘i debeti va 9020-“Asosiy faoliyatdan daromadlar” hisobvarag‘i krediti bo‘yicha tan olinadi; chipta qaytarilganda esa avval tan olingan daromad 9020-hisobvaraq debeti va 4010 (yoki naqd pul/bank hisobvaraqlari) krediti bo‘yicha qaytarib chiqariladi, ushlab qolinadigan komissiya esa boshqa operatsion daromadlar hisobvarag‘ida alohida aks ettiriladi. Daromad va xarajatlarni tan olishda muhim masala — qaytarish hisobot davri ichida yoki undan keyingi davrda amalga oshirilishi bo‘lib, bu buxgalteriya hisobi standartlari talablariga muvofiq davrlar bo‘yicha to‘g‘ri taqsimlanishi lozim.

Amaliyotda esa bir qator muammolar kuzatiladi: avtomatlashtirilgan chipta sotish tizimlari (onlayn va kassa tizimlari) ma’lumotlarining buxgalteriya dasturlari bilan real vaqt rejimida sinxronlashmasligi natijasida hisobotlarning 1-2 kungacha kechikishi, komissiya summalarini alohida hisobga olish tartibining yetarlicha reglamentlashtirilmaganligi hamda ichki nazorat tizimining qaytarish operatsiyalarini real vaqtda kuzatib bormasligi. Natijada ba’zi hollarda daromadlar asossiz oshirib ko‘rsatiladi yoki kamaytiriladi, bu esa moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, hisobga olish tizimini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi: birinchidan, chipta sotish va qaytarish tizimlarini buxgalteriya axborot tizimi bilan to‘liq integratsiya qilish hamda ma’lumotlar almashinuvini real vaqt rejimiga o‘tkazish; ikkinchidan, qaytarilgan chiptalar bo‘yicha alohida analitik hisobvaraqlar ochish va har bir qaytarish sababi bo‘yicha statistik hisobotlar yuritish; uchinchidan, komissiya va jarima summalarini aks ettirish uchun yagona ichki standart ishlab chiqish; to‘rtinchidan, qaytarish operatsiyalari ustidan ichki audit va nazoratni kuchaytirish. Ushbu chora-tadbirlar “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ moliyaviy

hisobotlarining shaffofligini oshirish hamda korxona boshqaruv qarorlarining asoslanganligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalari transport korxonalarining moliyaviy-xo‘jalik faoliyatida muhim iqtisodiy ahamiyatga ega. Mazkur operatsiyalar yo‘lovchilarga ko‘rsatiladigan xizmatlarning uzluksizligi va iste’molchilar huquqlarini ta’minlash bilan bir qatorda, korxonalarning daromadlari, pul oqimlari, hisob-kitoblari va moliyaviy natijalariga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Yo‘lovchi chiptalarini qaytarish iqtisodiy munosabatlarning alohida shakli hisoblanadi. Bunda yo‘lovchi va temir yo‘l transporti korxonasi o‘rtasida avval tuzilgan tashish xizmatiga oid hisob-kitoblar qayta ko‘rib chiqiladi hamda qaytarilishi lozim bo‘lgan mablag‘ miqdori aniqlanadi.

2. Chiptalarni qaytarish operatsiyalarini buxgalteriya hisobida to‘g‘ri aks ettirish muhim ahamiyatga ega. Qaytarilgan chipta qiymati, ushlab qolingan yig‘imlar va yo‘lovchiga qaytarilgan pul mablag‘lari alohida hisobga olinishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta’minlaydi.

3. Elektron chiptalar tizimining rivojlanishi hisob jarayonlarini avtomatlashtirish zaruratini oshirmoqda. Elektron savdo va to‘lov tizimlarini buxgalteriya hisobi bilan integratsiyalash operatsion xarajatlarni kamaytirish, inson omili bilan bog‘liq xatolarni qisqartirish va hisob-kitoblarning tezkorligini ta’minlash imkonini beradi.

4. Qaytarish operatsiyalarini muntazam tahlil qilish korxona faoliyati samaradorligini oshiradi. Qaytarilgan chiptalar soni, ularning umumiy qiymati, qaytarish sabablari va ushlab qolingan yig‘imlar bo‘yicha tahliliy ma’lumotlar yo‘lovchi tashish xizmatlarini rejalashtirishda muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

5. Ichki nazorat tizimini takomillashtirish moliyaviy shaffoflikni ta’minlaydi. Qaytarilgan chiptalar bo‘yicha elektron reyestr yuritish, to‘lov hujjatlarini solishtirish va qaytarilgan mablag‘larning o‘z vaqtida yo‘lovchilarga yetkazilishini nazorat qilish zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Yagona avtomatlashtirilgan hisob tizimini joriy etish. Chipta sotish, qaytarish va pul mablag‘larini qayta hisoblash operatsiyalarini yagona axborot tizimida birlashtirish lozim.

- Qaytarilgan chiptalarning elektron reyestrini shakllantirish. Reyestrda chipta raqami, sotilgan sana, qaytarilgan sana, qaytarish sababi, chipta qiymati, ushlab qolingan yig‘im va qaytarilgan summa aks ettirilishi maqsadga muvofiq.

- Buxgalteriya hisobi va elektron chipta platformalari integratsiyasini kuchaytirish. Bu orqali barcha qaytarish operatsiyalarining hisob registrlarida avtomatik aks ettirilishiga erishish mumkin.

- Qaytarish operatsiyalari bo‘yicha ichki audit mexanizmini takomillashtirish. Asossiz qaytarishlar, takroriy to‘lovlar va hisob-kitobdagi tafovutlarni aniqlash uchun muntazam monitoring tashkil etish zarur.

- Tahliliy ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish. Qaytarilgan chiptalar ulushi, qaytarish operatsiyalarining umumiy qiymati, o‘rtacha qaytarish muddati va qaytarish sabablarini ifodalovchi ko‘rsatkichlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarini iqtisodiy va hisob jihatidan to‘g‘ri tashkil etish transport korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, yo‘lovchilarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish hamda buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazorat tizimining samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanılgan adabıyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 27-noyabrdagi O‘RQ-1006-sonli “Temir yo‘l transporti to‘g‘risida”gi Qonuni. Lex.uz – qonun hujjati.

2. O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (1-son BHMS) “Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati”. – Toshkent, 2024.

3. O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (21-son BHMS) “Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning moliya-xo‘jalik faoliyati buxgalteriya hisobi schyotlar rejasi va uni qo‘llash bo‘yicha yo‘riqnoma”.

4. O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi rasmiy veb-sayti: https://mintrans.uz

5. “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ rasmiy veb-sayti: https://railway.uz

6. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: https://lex.uz

7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi rasmiy veb-sayti: https://stat.uz

8. “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ elektron chipta sotish tizimi: https://eticket.railway.uz

SUN’IY INTELLEKT VA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISH ORQALI YOSHLAR TURIZMI XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Bahriddinova Diyora Farhod qizi
O‘zbekiston Respublikasi, Samarqand iqtisodiyot
va servis institutining (PhD) doktoranti
Muallifning elektron manzili: *diyora.bahriddinova@gmail.com*

Annotatsıya. Mazkur tezisda sun’iy intellekt va raqamli platformalardan foydalanish orqali yoshlar turizmi xizmatlari samaradorligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy va texnologik jihatlari tadqiq etilgan. Turizm sohasida raqamli transformatsiya jarayonlarining

MUNDARIJA

I SHO‘BA. BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL TRANSFORMATSIYANING NAZARIY, AMALIY VA METODOLOGIK MUAMMOLARI.		
G.M.Shadieva	Yashil iqtisodiyot nazariyasi va global iqtisodiy transformatsiya tendensiyalari	5
Z.S.Artikov	Barqaror rivojlanish konsepsiyasining zamonaviy iqtisodiyotdagi nazariy asoslari	10
Р.Ж.Курбанова	Chakana savdo xizmatlari bozorini zamonaviy innovatsion yondashuvlar orqali rivojlantirish	13
S.B.Boboqulov	Sanoat klasterlarini jahon xo'jaligida tutgan o'rni	16
З.И.Саттарова	Эволюция концептуальных основ и актуальные подходы к типологизации туристских кластеров в современной науке	20
J.A.Maxmudov	Yashil transformatsiya sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasini barqaror rivojlantirishning nazariy-metodologik muammolari	23
F.E.Jomonqulova	Ma’lumotlar bazasini real vaqtda kuzatib borish, ma’lumotlar bazasini ishga tushirish va o‘chirish	34
Z.S.Artikov **I.Q.Ravshanova**	Hududiy xizmatlar sektorida yashil transformatsiya va aholi farovonligi	37
F.Sh.Shonazarov	Aksiyadorlik jamiyatlarida raqamli transformatsiya omillari: tashkiliy inersiya, inson kapitali va yashil boshqaruvning o‘rni	39
F.Shanazarov	Ijtimoiy xizmatlarning inson kapitalini rivojlantirishdagi o‘rni va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ta’sir mexanizmlar	42
А.Х.Джумаев	Концепции зелёной экономики в экономической науке	45
Д.Абдуллаева	Структурная трансформация строительных услуг Самаркандской области: динамика, тенденции и методы оценки	49
Н.Б.Рузиева	«Пути повышения эффективности отраслей сферы услуг при зелёной экономики»	51
Zhu YuMing	Expansion paths for sustainable development of tourism infrastructure, taking georgia as an example	53
M.E.Erdonov **M.A.Samiyev**	Toyloq tumanida sanoat korxonalari eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari.	56

D.S.Musinov	Does digital heritage governance promote inclusive growth? A preliminary study based on world heritage sites in uzbekistan	61
M.A.Abdivoxidov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sohasida barqaror rivojlanish va yashil transformatsiyaning nazariy-metodologik asoslari	64
Т.Э.Толибова **М.П.Давлатова**	Совершенствование институциональных механизмов финансирования проектов зеленой экономики в Узбекистане на основе цифровых инноваций	68
A.A.Shermatov	Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda ekologik barqarorlik va yashil iqtisodiyotning o‘rni	73
З.И.Абдуллаева **М.А.Адилжонова**	Цена и количество рыночного равновесия для сети или услуги	79
II SHO‘BA. YASHIL TRANSFORMATSIYA JARAYONLARIDA HAL ETILISHI LOZIM BO‘LGAN DOLZARB MASALALAR VA ULARNING YECHIMLARI		
Н.М.Жунусбекова **Е.Туркебаева**	Влияние экологической устойчивости на социально-экономическое развитие территорий	82
Z.S.Artikov	Yashil iqtisodiyotga o‘tishda energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish muammolari	88
З.И.Саттарова	Приоритетные направления и принципиальные положения концепции агроэкотуризма как перспективного сектора туристской индустрии узбекистана	93
З.И.Абдуллаева **С.А.Махмудов**	Теоретические основы зелёной экономики: подходы и определения учёных	96
Z.S.Artikov	Iqlim o‘zgarishi sharoitida resurslardan samarali foydalanish yo‘llari	98
З.И.Абдуллаева **С.А.Махмудов**	Международные организации и зелёная экономика: современные тенденции и перспективы сотрудничества	102
N.X.Ruzibayeva	Sanoat korxonalarida investitsiya mexanizmini rivojlantirish	104
F.Sh.Shonazarov	Aksiyadorlik jamiyatlarida raqamli transformatsiya to‘siqlari va ekologik boshqaruv yechimlari	109

F.E.Jomonqulova	Tarmoq texnologiyalari va ularning axborot tizimidagi o‘rni	112
S.B.Boboqulov	Uy-joy qurilish jarayonida kommunal xizmat ko'rsatish jarayonini inobatga olishning zaruriyati	116
А.Х.Джумаев	Ўзбекистонда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва қишлоқ хўжалигида яшил иқтисодиётга ўтишнинг айрим масалалари	120
Н.Б.Рузиева	«Роль экологической устойчивости и «зеленой экономики» в социально-экономическом развитии регионов Узбекистана»	124
M.A.Abdivoxidov	Xizmatlar sohasida yashil transformatsiya jarayonlarida hal etilishi lozim bo‘lgan dolzarb masalalar va ularning tashkiliy-iqtisodiy yechimlari	127
M.E.Erdonov	Conceptual and Methodological Foundations for Assessing Green Transformation Performance in Service Industries	131
D.S.Musinov	Ishsizlik va uning iqtisodiy oqibatlari	136
D.H.Shaymardonova E.E.Salimov	Davlat budjeti taqchilligi va uni moliyalashtirish mexanizmlari	140
Zhao Ying	Green transformation of the hotel industry in the digital age: urgent issues and solutions	143
Z.I.Abdullayeva Sh.Otonazarov	Biznes jarayonlarini tadqiq qilishda ijtimoiy so‘rovlar o‘tkazish	147
M.Sh.Xudayarova	Xizmat ko’rsatish sohasining aholi forovonligini oshirishdagi roli	152
D.S.Musinov	Влияние макроэкономической среды на эффективность субъектов малого предпринимательства в сфере услуг	157
Ф.Ф.Саламов У.Б.Нуриддинова	Оценка экономической эффективности кластерной модели в сфере услуг	159
III SHO‘BA. HUDUDLARNI IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK BARQARORLIK VA YASHIL IQTISODIYOTNING O‘RNI		
Z.S.Artikov	Qishloq hududlarida ekologik barqarorlikni ta’minlashning iqtisodiy mexanizmlari	161
Jie Zheng	Sustainable tourism flow management in the green transformation of cultural heritage	165

	protection: dunhuang's experience and implications for samarkand	
З.И.Саттарова	Историко-культурный потенциал великого шёлкового пути как основа межрегиональной туристской стратегии стран центральной азии	169
Н.Б.Рузиева	«Инновации, инвестиции и институты: Три кита «зеленой» экономики»	179
А. Х.Джумаев	Келажакдаги глобал ва минтақавий иқлим ўзгариши ҳамда яшил иқтисодиётга ўтиш зарурати	181
M.E. Erdonov	Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda ekologik barqarorlikning iqtisodiy ahamiyati	185
З. И.Абдуллаева **С. Р.Наимов**	Рыночная структура, стратегия фирмы и эффективность	188
Х. К.Каршибоев **К. К.Мурадов**	Анализ стандартного отклонения с использованием модели garch	190
M.E. Erdonov	Роль экологической устойчивости и зеленой экономики в социально-экономическом развитии регионов	193
D.E.Umurzakova	To‘siqsiz turizm xizmatlarini takomillashtirish asosida xizmat ko‘lamini kengaytirish	196
Sh.N.Mirzayeva	Shahar infratuzilmasini ekologik modernizatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari	200
R.A.Qulmurodova	Yashil transformatsiya sharoitida yetkazib berish xizmatlarida so‘nggi mil logistikasini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari	205
M.A.Abdivoxidov	Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda ekologik barqarorlik va yashil iqtisodiyotning xizmatlar sohasi bilan integratsion o‘rni	208
Н.Б.Рузиева	«Устойчивое развитие и «зеленая» трансформация: На пути к решению практических и методологических проблем»	212
D.S.Musinov	Yashil bankchilik va ekologik moliyalashtirishning barqaror iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni	216
S.B.Jurakulova	Agroturizm xizmatlarini boshqarishni innovatsion yo‘llari	219
D.H.Shaymardonova **D.Maxmayoquboyev**	Sun’iy intelektning insoniyat va mehnat bozoriga ta’siri	222

G.M.Toxirova	Savdo korxonalarini rivojlantirishda forsayt (foresight) amaliyotini qo‘llanilishi	225
A.A.Shermatov	Yashil transformatsiya jarayonlarida hal etilishi lozim bo`lgan dolzarb masalalar va ularning yechimlari	230
Д.Уразов	Цифровые технологии и искусственный интеллект в управлении зелёной трансформацией регионов	234
IV SHO‘BA. YASHIL TRANSFORMATSIYA BO‘YICHA DAVLAT VA HUDUDIY RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.		
PhD Z.S.Artikov	Hududiy boshqaruvda ekologik siyosat samaradorligini oshirish masalalari	237
J.M.Qurbonov D.Khakimov	Корхонани инновацион ривожлантиришда инновацион лойиҳаларнинг ўрни	240
З.И.Саттарова	Кластерная политика туристской отрасли: теоретические основания и практические инструменты осуществления	247
M.E. Erdonov	Barriers and Solution Pathways for the Low-Carbon Transition of the Service Sector	249
А. Х.Джумаев	Экологические аспекты зелёного развития экономики	253
J.M.Qurbonov D.Khakimov	Инновацион фаолият кўрсаткичлари асосида корхоналарни таққослаш таҳлили	257
З. И.Абдуллаева С. А.Махмудов	Актуальные вопросы зелёной экономики в современных условиях	260
M.Q.Nizomov	Mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish hamda yashil iqtisodiyotning ro‘li	262
M.E. Erdonov	Hududiy rivojlantirish strategiyalarida yashil indikatorlar tizimini joriy etish masalalari	265
M.E. Erdonov	Совершенствование государственных и региональных стратегий зеленой трансформации	268
A.A. Shermatov	Barqaror rivojlanish va yashil ransformatsiyaninng nazariy, amaliy va metodologik muammolari	271
D.S.Musinov	Moliyaviy texnologiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi ahamiyati va strategik istiqbollari	277
D. I.Ro‘ziyeva F. M.Jo‘ramurodova	Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish orqali karbon chiqindilarini kamaytirish yo‘llari	280

S.B.Jurakulova	Raqamli iqtisodiyotga o‘tish sharoitida agroturizmni boshqarishni takomillashtirish	284
D.H. Shaymardonova **S.A.Mirzayev**	Raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish yo‘llari	288
D.H. Shaymardonova **S.I.Muxtorova**	Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va uning ahamiyati	292
D.H. Shaymardonova **S.J.Olloyorov**	O‘zbekistonda "yashil" energetikaga o‘tishda raqamli smart-texnologiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari	297
D.Sattorov	Yashil transformatsiya sharoitida hududiy infratuzilmani barqaror rivojlantirish strategiyalari	301
J.S.Bozorov	Kichik biznes xizmatlari va bandlikni oshirish masalalari	304
J.A.Saloxidinov	Markaziy osiyoda yashil iqtisodiyotga o‘tish va ekologik barqarorlik	307
Х.К.Каршибоев **К.К.Мурадов**	Анализ микроэкономической эффективности цифровых платежных систем с использованием эконометрических методов	311
Н.Б.Рузиева	«Зеленая» экономика — локомотив социально-экономического развития Узбекистана»	314
Д.Уразов	Цифровые технологии и искусственный интеллект в управлении зелёной трансформацией регионов	317
V SHO‘BA. YASHIL IQTISODIYOT-NING INNOVATSION, INVESTITSION VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI		
Z.S.Artikov	Yashil investitsiyalarni jalb etishning zamonaviy mexanizmlari	320
З.И.Саттарова	Японская модель организации внутреннего туризма и перспективы её адаптации к условиям туристской отрасли узбекистана	323
Х. К.Каршибоев **К. К.Мурадов**	Main trends in the development of the world tourism and hospitality industry	327
З. И.Абдуллаева **С. А.Махмудов**	Современные тенденции развития зелёной экономики	330
D.H.Shaymardonova **R.O.Salimova**	Tijorat banklarida raqamli xizmatlarni rivojlantirish istiqbollari	332
A.D.Xidirov	Hududlarda tog‘ turizmini tashkil etish va marshrutlari bo‘yicha tavsiyalar	336

А.Х.Джумаев	Приоритеты экологической политики узбекистана.	342
N.X.Ruzibayeva	Yashil iqtisodiyot moliyaviy mexanizmidan foydalanish yo‘llari	347
M.Q.Nizomov	Yashil iqtisodiyot mexanizmlarini rivojlantirishning global masalalari	352
Ф.Ф.Саламов **Р.Аминджанова**	Пути развития туристических услуг в условиях цифровой трансформации	355
M.E.Erdonov	Инновационные, инвестиционные и институциональные механизмы развития зеленой экономики	357
Sh.A.Buranov	Samarqand viloyatida yashil iqtisodiyotning innovatsion, investitsion va institutsional mexanizmlarini rivojlantirish masalalari	360
S.N.Hukumova	Ijara xizmatlari bozorining nazariy asoslari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	363
D.H.Shaymardonova **S.Mukhamednazarova**	The role of digital banking in the modern economy.	370
D.H.Shaymardonova **S.J.Meliboyev**	Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirish	375
Z.I.Abdullayeva **Y.I.Sharipova**	Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida innovatsiya va investitsiyalarni boshqarishni takomillashtirish	379
M.E.Erdonov **J.S.Bozorov**	Raqamli xizmatlar iqtisodiy o‘sish omili sifatida	383
N.B.Yahyoxonov	Xizmatlar sohasida yashil transformatsiyani ta’minlashda raqamli marketingning o‘rni va samaradorlikni oshirish mexanizmlari	388
Z.I.Abdullayeva **У.Б.Нуриддинова**	Этические нормы труда	392
Н.Б.Рузиева	«Механизмы развития «зеленой» экономики: Инструменты для устойчивого будущего»	394
Z.I.Abdullayeva **Н.Д.Султонова**	Теоретико-методологические основы исследования роли искусственного интеллекта в системе обслуживания клиентов	397
Sh.Abdurasulov	Turizm sohasini rivojlanishida kreativ turizmning tutgan o‘rni	400
Sh.Abdurasulov	Turizmni milliy iqtisodiyotning muhim drayveri sifatida rivojlantirish imkoniyatlari	402

M.S.Qarshiyeva	Chakana savdoda marketing strategiyalarini takomillashtirish va savdo hajmini oshirish yo‘llari	405
M.S.Qarshiyeva	Raqamli texnologiyalar asosida chakana savdo samaradorligini oshirish yo‘llari	410
O.B.Ulmasova	Xizmatlar sohasida kichik biznes korxonalarni innovatsion rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni	417
J.S.Pardayev	Oliy ta’lim xizmatlarini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish	421
A.A.Butayev	O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirishda tijorat banklari moliyaviy xizmatlarining o‘rni va rivojlanish istiqbollari	425
U.N.Nizamov	O‘zbekiston tijorat banklarida innovatsion texnologiyalarni joriy etish va transformatsiya jarayonlarining istiqbollari	429
A.A.Butayev	O‘zbekiston Respublikasida kambag‘allikni qisqartirishda tijorat banklarining moliyaviy xizmatlari takomillashtirish	435
U.N.Nizamov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida O‘zbekiston tijorat banklarini transformatsiya qilish: muammolar va rivojlanish istiqbollari	439
Sh.M.Kenjayeva	Xizmat ko‘rsatish sohasida hududiy transport xizmatlari bozorini rivojlantirish va aholi talabini prognozlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	444
Sh.M.Kenjayeva	Hududiy transport xizmatlari bozorini rivojlantirish va aholi talabini prognozlashning iqtisodiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish	448
Sh.A.Xo'jamov	Xizmatlar bozorida iste’molchilar sodiqligini shakllantirishga ta’sir etuvchi omillar va ularning iqtisodiy ahamiyati	453
Sh.A.Xo'jamov	Raqamli texnologiyalar asosida xizmatlar bozorida iste’molchilar sodiqligini oshirish imkoniyatlari	458
N.A.Qudratov	Qurilish xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni oshirishning iqtisodiy omillari	463
N.A.Qudratov	Qurilish korxonalarida resurslardan samarali foydalanish orqali xizmatlar sifatini oshirish yo‘llari	467

Ch.M.Karshiyeva	O‘zbekistonda raqamli xizmatlar eksportini rivojlantirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish istiqbollari	471
J. A. Xolboyev	O‘zbekistonda axborot-kommunikatsiya xizmatlarining rivojlanishi va iqtisodiy ahamiyati	477
J. A. Xolboyev	Rivojlanayotgan mamlakatlarda transport infratuzilmasini takomillashtirishning iqtisodiy ahamiyati	481
Ch.M.Karshiyeva	Markaziy Osiyo davlatlari turizm xizmatlari eksportini kengaytirish va xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirish	485
D.F.Bahriddinova	Raqamli texnologiyalar asosida yoshlar turizmini rivojlantirish va turistik korxonalar raqobatbardoshligini oshirish istiqbollari	491
D.F.Bahriddinova	Yoshlar turizmida innovatsion turistik mahsulotlarni shakllantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari	496
S.I.Mukhamedova	Temir yo‘l transportida yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati va ularni hisobga olish xususiyatlari	501
D.F.Bahriddinova	Sun’iy intellekt va raqamli platformalardan foydalanish orqali yoshlar turizmi xizmatlari samaradorligini oshirish yo‘llari	506
S.I.Mukhamedova	Elektron yo‘lovchi chiptalarini qaytarish operatsiyalarini hisobga olishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	513
D.F.Bahriddinova	Yoshlar turizmida barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish va ekologik turistik xizmatlar salohiyatini kengaytirish	521

“Barqaror rivojlanish va yashil transformatsiyaning zamonaviy mexanizmlari”
xalqaro ilmiy-amaliy anjuman
MATERIALLARI TO‘PLAMI
2026-yil 25-may

ISBN: 978-9910-5219-5-9

4174

«TURON NASHR» nashriyoti
100129. O‘zbekiston Respublikasi
Samarqand viloyati, Samarqand shahri,
Xo‘ja Ahror Valiy ko‘chasi, 37-uy.
Tasdiqnoma: № 4174 (22.09.2020-y.)

Nashriyot muharriri: M.Roziqova

Musahhih: F.Tohirova

Bosishga 04.06.2026-yilda ruxsat etildi.

Qog’oz bichimi 210×297 1/4.

«Times New Roman» garniturasi.

Shartli bosma tobog’i 25.0.

Adadi 50 nusxa. Buyurtma raqami: N-33

«NAVRO‘Z POLIGRAF» MCHJ matbaa

bo‘limida chop etildi.

Tasdiqnoma: 374736 29.08.2024-yil.

Samarqand shahri, X.Abdullayev ko’chasi, 63-uy.